

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Kateřina Čadyová

**Změny ve vnímání distributivní spravedlnosti
a nerovnosti mezi bohatými a chudými**

Bakalářská práce

Praha 2007

Autor práce: **Kateřina Čadyová**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Hynek Jeřábek, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2007**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

ČADYOVÁ, Kateřina. *Změny ve vnímání distributivní spravedlnosti a nerovnosti mezi bohatými a chudými*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2007, 44 s. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Hynek Jeřábek, CSc.

Anotace

Ve své bakalářské práci „Změny ve vnímání distributivní spravedlnosti a nerovnosti mezi bohatými a chudými“ porovnávám, jak již napovídá název, bohaté a chudé - podle jejich příjmu mezi lety 1991 a 2006. Provedla jsem sekundární analýzu dat, vycházející z mezinárodního projektu **International Social Justice Project**. V první části své práce se věnuji základním pojmům, teorii a historii distributivní spravedlnosti. V druhé části jsem si výzkumnou otázku převedla do hypotéz, vycházejících z otázek, které byly zjišťovány ve výzkumu ISJP. Vycházím z toho, že po roce 1989 byly názory lidí nekonzistentní a jejich očekávání nereálně vysoká. Jedna z mých hypotéz navazuje na výzkum Petra Matějů o rovnostářské a meritokratické ideologii distributivní spravedlnosti. Po roce 1989 se po dominantní rovnostářské ideologii socialismu do role vládnoucí ideologie postupně prosazuje meritokratická, tyto dvě ideologie však jasně nevykrytalizovaly. Předpokládám tedy, že i postoj chudých a bohatých lidí k výše uvedeným ideologiím bude daleko zřetelnější v roce 2006. Dále se zabývám tím, jak si sami bohatí a chudí vykládají příčiny chudoby a bohatství. Nerovnosti se stále zvětšují, s tím roste i relativní deprivace chudých; zde tedy také předpokládám jistou krystalizaci názorů, kdy se chudí budou více přiklánět k vysvětlení bohatství jako čehosi nečestného a naopak, chudobu si budou vykládat jako důsledek vnějších podmínek, jako je například vládnoucí systém. Bohatí naopak budou brát bohatství více jako zasloužené a chudobu budou dávat za vinu samotným chudým.

Annotation

In my bachelor thesis „Changes in perception of distributive justice and social inequality between rich and poor people“ I compare, as suggested already by the title, rich and poor people - according to their income between 1991 and 2006. I work with secondary data analysis using data of International Social Justice Project. In the first part of my essay

I summarize basic definitions, theory and history of distributive justice. In the second part I converted the research question into a hypothesis which stem from questions that were inquired in the ISJP research. I assume that attitudes of people were inconsistent and their expectations were too high after 1989. One of my hypotheses builds upon the research of Petr Matějů into equity and equality ideologies of distributive justice. After the 1989 dominant egalitarian ideology of socialism is slowly replaced by anti-egalitarian norms; however these two ideologies didn't differentiated for rather long time afterwards. I suppose that attitudes of poor and rich people in respect to above mentioned ideologies will be more distinct in 2006. Next I study how rich and poor people interpret causes of poverty and wealth. Social inequality is growing up and consequently also relative deprivation of poor people. That's why I expect also crystallization of opinions in this respect. I conclude that poor people would consider wealth more often as something unfair and poverty as an outcome of unfavourable external conditions eg. capitalistic economic system. Rich people would on the other side consider wealth as merited success and poverty is fault of poor people themselves.

Klíčová slova

Distributivní spravedlnost, sociální nerovnosti, bohatí a chudí, příjmy, distributivní ideologie, příčiny bohatství, příčiny chudoby, ...

Keywords

Distributive justice, social inequality, rich and poor people, incomes, distributive ideologies, causes of poverty, causes of wealthy, ...

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 21. května 2007

Kateřina Čadyová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala mému konzultantovi Doc. PhDr. Hynku Jeřábkovi, CSc. za cenné podněty, PhDr. Ing. Petru Soukupovi za pomoc se statistikou a Doc. Milanu Tučkovi, CSc. za cenné rady a připomínky k závěru psaní mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod	8
1. Teorie	9
1.1 K pojmu sociální a distributivní spravedlnost	9
1.2 Historie distributivní spravedlnosti	9
1.3 Moderní pojetí distributivní spravedlnosti	10
1.4 Principy distributivní spravedlnosti	12
1.5 K teorii a výzkumu distributivních ideologií a legitimacy nerovností.....	12
2. Hypotézy	14
2.1 Platové rozdíly	15
2.2 Spravedlnost v rozdělování	15
2.3 Příčiny chudoby a bohatství	16
3. Popis ISJP	17
4. Metodologie	17
4.1 Operacionalizace chudí – bohatí	17
4.1.1 Co s tím?	18
5. Zpracování	20
5.1 Platové rozdíly	20
5.1.1 Shrnutí 1.....	21
5.2 Spravedlnost v rozdělování	21
5.2.1 Shrnutí 2.....	24
5.3 Příčiny chudoby a bohatství	25
5.3.1 Shrnutí 3	28
6. Závěr	29
7. Použitá literatura	31
8. Přílohy	33

Úvod

Není pochyb o tom, že představy o nerovnostech jsou zatíženy subjektivním hodnocením, normativními soudy a různými ideologiemi. Sociální i ekonomické nerovnosti jsou předmětem hodnocení, kde se uplatňují normativní hlediska, a tedy i hlediska distributivní spravedlnosti - náklonnost k různým ideologiím sociální a distributivní spravedlnosti má navíc silné sociální kořeny (Matějů, 2000, 146). Cílem této práce je zjistit, jaké změny nastaly ve vnímání distributivní spravedlnosti a nerovností mezi, dle příjmu, bohatými a chudými od roku 1991, kdy byl proces transformace v "plném proudu". Bývalé Československo bylo jednou z nejegalitářšších zemí sovětského bloku. Po roce 1989 se otevřela cesta k tržní ekonomice, docházelo k pozvolnému přechodu od značně rovnoměrného rozdělování peněz k nerovnoměrnému rozdělování, začaly se zvětšovat nerovnosti a výrazně začaly růst nejvyšší příjmy (Řeháková, 2000, 121).

Jedním z mých cílů je zjistit, k jakým změnám ve vnímání distributivních ideologií mezi mnou zkoumanými skupinami došlo. To, co jedinec považuje v distribuci žádoucích statků za spravedlivé či nespravedlivé, závisí především na jeho náklonnosti k určité ideologii distributivní spravedlnosti. Matějů ve své práci došel k závěru, že v českých datech lze rozlišit v představách občanů dvě distributivní ideologie, rovnostářskou a meritokratickou. Do role dominantní ideologie se podle něj po roce 1989 začínala prosazovat ideologie meritokratická (někdy nazývaná též antiegalitářská, zásluhová). V roce 1991 byla mezi těmito ideologiemi identifikována téměř nulová korelace, což svědčí o silné inkonzistenci v uvažování o principech distributivní spravedlnosti (Matějů, 2000, 169). Změní se v roce 2006 percepce těchto ideologií z pohledu bohatých a chudých, budou rozdíly mezi nimi zřetelnější?

Dále se zabývám tím, jak si sami bohatí a chudí vykládají příčiny chudoby a bohatství, což bývá také ovlivněno postojem k dominantní a konkurenční ideologii. Podle mého názoru, vzhledem k narůstajícím nerovnostem a tím i větší relativní deprivaci chudých by zde mohlo docházet k určité krystalizaci názorů. Předpokládám, že chudí tyto příčiny budou méně přisuzovat individuálním příčinám – tedy, z pohledu bohatství pracovitostem a schopnostem, z pohledu chudoby špatné morálce a nedostatečné snaze. Bohatí tyto příčiny budou uvádět častěji.

1. Teorie

1.1 K pojmu sociální a distributivní spravedlnost

Pojem sociální spravedlnost označuje souhrn všech standardů spravedlnosti, které se vztahují k institucionálnímu uspořádání a základním vztahům společnosti jako celku. Tento koncept tak shrnuje vícero požadavků spravedlnosti (Koller, 1997, 83). *Směnnou spravedlností* se řídí smluvní transakce, *opravná spravedlnost* se týká sankcí za porušení závažných sociálních norem, *politická spravedlnost* slouží k legitimizaci mocenských poměrů a **distributivní spravedlnost** v sobě zahrnuje rozdělování statků a břemen v podobě práv, povinností, svobod, mocenských oprávnění, sociálních pozic a životních šancí (Šanderová, 2000, 30).

Standardy distributivní spravedlnosti hrají v každé představě o spravedlnosti klíčovou roli. Určují přiměřené rozdělení sociálních statků a břemen a s tím tedy i výchozí stav práv a povinností. Distributivní spravedlnost je tak nejdůležitějším a nejspornějším požadavkem spravedlnosti. Předmětem této spravedlnosti je elementární forma sociálního jednání, tj. sdílení a rozdělování společných statků a břemen (Koller, 1997, 88).

1.2 Historie distributivní spravedlnosti

V podstatě lze rozlišit dvě navzájem blízké představy o distributivní spravedlnosti. *Antická spravedlnost*, jejímž představitelem byl Aristoteles a scholastici, říká, že je spravedlivé proporcionální rozdělení práv, povinností a statků podle „vážnosti“ lidí, přičemž tuto vážnost lze určovat na různých základech, jako je sociální původ, zásluhy, potřeby či řádně nabytá práva. *Novověké pojetí* vychází z předpokladu, že všichni si jsou od přírody rovni a nerovné rozdělování pospolitých statků a břemen vyžaduje ospravedlnění obecně přijatelnými důvody, jako jsou například ohled na nerovné příspěvky, výkony či zásluhy zúčastněných, uspokojení jejich relevantních potřeb a úcta k existujícím právům. Život ve společnosti musí být výhodný pro všechny zúčastněné. Aby bylo možné tyto výhody realizovat, musí existovat určité omezení a povinnosti. Ze základního principu distributivní spravedlnosti, principu rovného zacházení, vyplývá princip sociální rovnosti: všichni členové společnosti mají mít rovný podíl na sociálních statcích a břemenech, pokud není nerovné rozdělení ospravedlněno obecně přijatelnými důvody. Tyto důvody existují, pokud je možné posoudit, že je nerovné rozdělení

v dlouhodobém zájmu všech. Tato představa sociální spravedlnosti vznikala postupně s rozvojem moderní společnosti. Koncept sociální spravedlnosti zahrnující i požadavek hospodářské spravedlnosti se objevuje teprve v polovině devatenáctého století (Koller, 1997, 91–96). Představiteli novověkého pojetí distributivní spravedlnosti byli například Hobbes a Kant.

1.3 Moderní pojetí distributivní spravedlnosti – Rawls, Nozick, Hayek

Moderní úvahy o distributivní spravedlnosti vycházejí z předpokladu, že život ve společnosti by měl být **výhodný pro všechny zúčastněné**. Soupeří však spolu protikladné koncepce distributivní spravedlnosti. V jejich pozadí stojí dvě odlišná pojetí společnosti, *model tržiště* a *model továrny*. Podle prvního modelu je společnost volným seskupením samostatných individuí, rodin majících k dispozici potřebné výrobní prostředky, jejichž prostřednictvím nezávisle na sobě uspokojují svou vlastní potřebu a směňují, co nespotřebují. Stát v podmínkách pokročilé dělby práce pouze zajišťuje existenci svobodných tržních vztahů a dohlíží, aby individuální svoboda byla omezována jen minimálně. Druhý model nahlíží na společnost jako *na továrnu*. Společnost není jen souhrnem individuí, které svobodně směňují statky. Různé aktivity všech zúčastněných se co nejužěji prolínají a jsou na sobě vzájemně závislé tak, jako v továrně. Vše, co člověk vytvořil, vytvořil i díky ostatním. Nikdo se totiž neobejde bez součinnosti ostatních, nemá tak právo s tím, co vytvořil, nakládat svobodně. Společnost produkuje společenské statky a břemena, které se musí spravedlivě rozdělit (Šanderová, 2000, 31).

Z modelu továrny vycházejí zejména formy *socialismu*, které kladou důraz na rovnost. Z modelu společnosti jako tržiště vychází *klasický liberalismus*, který dává důraz na individuální svobodu. Sociální nerovnosti jsou brány jako přirozený důsledek nerovných schopností lidí. Důraz je třeba klást na pravidla, v jejichž důsledku nerovnosti vznikají. Jakýmsi kompromisem mezi socialistickými a liberálními postuláty je pak sociální liberalismus, který nastolil princip rovnosti šancí. Z modelu společnosti jako továrny vychází především Rawls, z modelu společnosti jako tržiště Nozick (Šanderová, 2000, 35).

John Rawls přinesl adekvátní reformulaci novověkého chápání spravedlnosti. Podle jeho Teorie spravedlnosti je spravedlivé to rozdělování, na kterém by se shodly osoby při zaručení

neustrannosti a vzájemného respektování svých práv na svobodu a rovnost. Spravedlivá je taková nerovnost, která přináší nějaké výhody i lidem s nejnižším sociálním statutem. Základním rysem společenské instituce je péče o zajištění sociální spravedlnosti. Aby mohl jedinec uznat systém spravedlivým, musí uzavřít hypotetickou společenskou smlouvu v podmínkách, jež jsou definovány jako „závoj nevědomosti“. Jde o hypotetickou situaci, kdy nikdo nezná své místo ve společnosti, své třídní postavení nebo sociální status, dokonce ani šance při rozdělování vloh a schopností (Rawls, 1995, 21). Protože všichni jsou obdobně situováni a nikdo není schopen vymyslet principy, které by upřednostňovaly jeho specifickou situaci, jsou principy spravedlnosti výsledkem slušné dohody nebo jednání – proto spravedlnost jako „férovost“. (Rawls, 1993, 80). Existují dva principy spravedlnosti. První se týká svobody: „Každá osoba má mít stejné právo na co nejširší systém základních svobod, které jsou slučitelné s obdobnými svobodami pro jiné lidi.“ (Rawls, 1995, 18). Druhým principem je princip rozdílnosti. Přitakává ideji materiální rovnosti, avšak nerovnosti vzácných statků jsou oprávněny, když přispívají k zlepšení situace nejhůře postavených. „Sociální a ekonomické nerovnosti mají být upraveny tak, aby (a) se u obou dalo rozumně očekávat, že budou k prospěchu kohokoliv, a (b) byly spjaty s pozicemi a úřady přístupnými pro všechny.“ (Rawls, 1995, 18).

Nejnámějším kritikem Rawlsa byl **Nozick**, zastánce neoliberalismu. Ten říká, že nikdo jiný nemá právo na hmotné statky než ten, který ho získal jako soukromý majetek. Je proti tomu, aby bylo možno ve jménu sociální spravedlnosti porušovat právo na soukromé vlastnictví (Fleischacker, 2004, 120). Důležitá jsou podle něj pravidla, ne výsledný stav. Ospravedlnit je třeba každý zásah ve prospěch osob v nevýhodném postavení, protože ten nutně znamená zásah do práv ostatních. (Šanderová, 2000, 36). Schematické zásady distributivní spravedlnosti s sebou nesou přivlastňování jednání jiných lidí. Zadržování výsledků něčí práce je tak zadržováním něčího času a diktování tomu někomu, co má dělat. Dodržování schematických zásad distributivní spravedlnosti vyžaduje stálé zasahování do života jiných lidí. Zásady distributivní spravedlnosti tak Nozick odmítá a doporučuje, aby se stát omezil výlučně na funkce ochrany proti násilí, krádeži, podvodu, vnuceným závazkům atd.. Daně by neměly být vysoké a sociální pomoc by tak vlastně neměla existovat (Morawski, 2005, 243–244).

Podle **Hayeka** není v lidských silách řídit všechny vztahy mezi anonymními individui a tudíž není možné hodnotit jejich výsledky jako spravedlivé či nespravedlivé (Šanderová, 2000, 36). Hayekovi šlo o to dokázat, že přerozdělování je po všech stránkách škodlivé. Postačující podmínkou spravedlnosti pracovního kontraktu je stav, kdy pracující se sjednanými podmínkami svobodně souhlasí, ať už jsou jakékoliv. „Skutečností jednoduše je, že jsme svolní zachovat si jednotná pravidla procedury, která značně zvýšila naděje všech na uspokojení jejich potřeb, a souhlasíme s tím, aby se tato pravidla prosazovala, avšak za cenu, že všichni jednotlivci i skupiny podstupují riziko nezaslouženého pádu.“ (Hayek, 1991, 73).

1.4 Principy distributivní spravedlnosti

Většina autorů vychází z této klasifikace základních principů sociální spravedlnosti (viz. Matějů, 2000, 148):

- a) výkonový či zásluhový princip (*achievement principle, contribution principle*);
- b) princip souladu mezi “vstupy a výstupy” (*equity principle*);
- c) princip rovnosti v odměně (*equality principle*);
- d) princip rovnosti příležitostí (*equal opportunity principle*);
- e) princip potřeby (*need principle*).

Někdy se uvádí pouze tyto tři principy: princip zásluhový, princip potřeby a rovnosti. Blanka Řeháková je označuje jako principy na mikroúrovni. Ty určují, jaký příjem je přiměřený pro nějakou jednotku (rodina, jednotlivec, domácnost), která má relevantní vlastnosti (Řeháková, 2000, 101). Tyto tři principy lze identifikovat i v postkomunistických zemích, procházejících transformací (Matějů, 2000, 148). Principy spravedlivého přerozdělování na makroúrovni v sobě obsahují ohodnocení spravedlnosti rozdělení příjmů, hlavní důraz je tedy kladen na to, zda rozdělování splňuje požadavky spravedlnosti. Nejhrubší klasifikace rozlišuje mezi principem rovnosti a nerovnosti (Řeháková, 2000, 101).

1.5 K teorii a výzkumu distributivních ideologií a legitimacy nerovnosti

K otázce formování ideologií distributivní spravedlnosti lze v této době identifikovat v podstatě dva hlavní směry – makrosociální teorie a sociálně psychologické přístupy. Většina makrosociálních teorií je založena na předpokladu, že v každé společnosti existují paralelně minimálně dvě ideologie distributivní spravedlnosti, jedna je dominantní a druhá opoziční

(challenging). Teorie se ve většinou shodují v tom, že tyto ideologie mají rozdílnou míru podpory v rozdílných sociálních třídách. Předpokládá se, že ti, kteří mají v daném systému příznivější životní šance, podporují antiegalitářské normy distributivní spravedlnosti, zatímco rovnostářské normy distribuce příjmů a majetku podporují spíše ti, kteří se nacházejí v méně výhodných pozicích (Matějů, Vlachová, 1995, 219).

Existenci dvou paralelních distributivních ideologií podrobovaly empirickému testování, jako jedni z mála, Ritzmanová a Tomaskovic-Devey, kteří ji tak empiricky ověřili. Došli k závěru, že v USA opravdu existují dvě ideologie distributivní spravedlnosti, rovnostářská (equality) a meritokratická (equity), přičemž meritokratická ideologie je v pozici dominantní ideologie (tj. v její podpoře nelze nalézt signifikantní rozdíly mezi jedinci na různých pozicích ve stratifikačním systému), zatímco opoziční, čili rovnostářská ideologie sociálně specifické nositele má. Komparativní studie Kluegla a Matějů (Matějů a Kluegel 1993) dospěla k podobným závěrům (Matějů, Vlachová, 1995, 219). Z výsledků studie Matějů (Matějů, 2000, 179) vyšlo najevo, že představy o distributivní spravedlnosti byly v postkomunistických zemích méně vykrystalizované než ve vyspělých, přičemž tento jev byl zvláště silný v České republice. V průběhu transformace tyto představy postupně krystalizovaly ve vzorce podobné těm, které našli v západních zemích.

Ve prospěch legitimacy nerovností působí dominantní stratifikační ideologie. Bohatství je vnímáno jako produkt úsilí a talentu, kdežto chudoba je způsobena jejich absencí. Znamená přijetí individuálního vysvětlení chudoby a bohatství a současně odmítnutí strukturálního vysvětlení. Konkurenční teorie znamená přesný opak – přijetí sociálního a odmítnutí individuálního vysvětlení nerovností (Kreidl, 2000, 10–11).

2. Hypotézy

Ve své práci se zabývám postojem chudých a bohatých k sociálním nerovnostem a distributivní spravedlnosti. „Chudí“ a „bohatí“ byli odvozeni dle příjmu domácnosti, více viz. metodologie. Mým cílem je zjistit, jaké změny v percepci spravedlnosti a legitimacy nerovností uvedené skupiny lidí prošly. Co si tito lidé mysleli, že je důležité pro úspěch ve společnosti na počátku transformace a co si myslí dnes? Vykrytalizovaly tyto názory? Prohloubily se vnímané názory o příčinách chudoby a bohatství?

Vycházím z předpokladu, že v roce 1991 byly názory lidí nekonzistentní. Očekávání lidí byla nereálně vysoká, plynoucí z „antiegalitářské“ euforie. U jedné ze svých hypotéz, stejně jako Matějů, vycházím z toho, že v představách o distributivní spravedlnosti vedle sebe existují dvě ideologie o distributivní spravedlnosti, rovnostářská a meritokratická, podle Matějů dominantní a konkurenční. Vztah mezi těmito principy distributivní spravedlnosti byl na počátku transformace svým způsobem schizofrenní, jedinci zde byli vystaveni nové antiegalitářské ideologii a zároveň se museli vyrovnávat se značnými ekonomickými těžkostmi spojenými s ekonomickou reformou (Matějů, Vlachová, 1995, 220). Změnila se v roce 2006 percepce těchto ideologií z pohledu bohatých a chudých?

Vnímání legitimacy nerovností bývá podle jedné teorie také ovlivněno postojem k dominantní a konkurenční ideologii. Dominantní ideologie říká, že nerovnosti jsou legitimní a plynou z individuálních vlastností jedince. Konkurenční ideologie s legitimitou nerovností nesouhlasí a jsou pro sociální vysvětlení nerovností (špatný systém, diskriminace, nestejně příležitosti ...). Inklinace k tomuto vysvětlení nerovností se spojuje s nižším sociálním statutem. Legitimitu nerovností navíc vedle absolutní snižuje i relativní deprivace (Kreidl, 2000, 15). Spolu s tím, jak však stoupají příjmové nerovnosti, očekávám větší relativní deprivaci chudých, kteří budou přičítat svůj neúspěch více vnějším podmínkám a svoji pozici budou vnímat za nezaslouženou, naproti tomu bohatí budou svou pozici brát jako zaslouženou.

Zda opravdu dochází k posunu i ve *vnímání* platových rozdílů a k relativní deprivaci chudých, to budu testovat v první hypotéze.

2.1 Platové rozdíly

Hypotéza 1A: Platové rozdíly

Platové rozdíly jsou citlivým tématem – obyvatelstvo se v roce 1991 poprvé za padesát let dostalo do situace, kdy se příjmové nerovnosti začaly prudce zvětšovat. Po patnácti letech jak chudí, tak bohatí budou vnímat platové rozdíly daleko ostřeji, protože ke zvětšování platových rozdílů dochází.

Platové rozdíly budou podle obou skupin respondentů oproti roku 1991 růst. Chudí lidé budou na otázku, co si myslí o platových rozdílech, častěji uvádět, že jsou platové rozdíly velké.

Hypotéza 1B: Spokojenost s příjmem

Předpokládám, že chudí jsou méně spokojeni se svými příjmy, než bohatí. V roce 2006 očekávám větší rozdíly v ohodnocení vlastních příjmů.

Bohatí lidé budou spokojenější se svými platy, než uvedli v roce 1991. U chudých lze předpokládat opak, vzhledem k tomu, že velmi rostou platové rozdíly, chudí lidé se budou cítit více podhodnoceni, což se promítne i do hodnocení jejich vlastního příjmu.

2.2 Spravedlnost v rozdělování

Hypotéza 2A: Distributivní ideologie

Vycházím z předpokladu, že chudí lidé kladou důraz na zabránění velkým příjmovým nerovnostem, tedy inklinují více k ideologii rovnostářství, zatímco bohatí preferují spíše princip zásluhovosti. Domnívám se, že jistá krystalizace by na mém souboru chudých – bohatých v roce 2006 měla být patrná.

V roce 2006 bude postoj chudých a bohatých k ideologiím zásluhovosti a rovnosti zřetelnější, než tomu bylo v roce 1991.

Hypotéza 2B: Faktory důležité pro úspěch

Předpokládám, že faktory důležité pro úspěch lidé vnímají ve dvou dimenzích. Bohatí na otázku, jak důležité jsou dané faktory pro úspěch ve společnosti, více inklinují k vnitřním faktorům, plynoucí ze zásluh. Chudí budou spíše inklinovat k tomu, že pro úspěch v dnešní společnosti mohou spíše „nespravedlivé“ vnější faktory.

Posun po 15 letech nastane ve „krystalizaci“ těchto názorů, chudí budou více inklinovat k vnějším a méně k vnitřním faktorům, bohatí naopak.

2.3 Příčiny chudoby a bohatství

Hypotéza 3A: Příčiny chudoby

Předpokládám, že příčiny chudoby si lidé vykládají zejména dvěma způsoby. Bohatí lidé se přiklání k tomu, že příčinou chudoby v České republice jsou individuální důvody, zatímco chudí dávají chudobu za vinu spíše vnějším příčinám, svoji pozici vnímají jako nezaslouženou. Podle mého názoru chudí budou brát svoji pozici jako nezaslouženou, kdežto bohatí budou jednoduše chudobu připisovat na vrub chudým (vydělat peníze jde).

Mezi lety 1991 a 2006 předpokládám opět prohlubování, tj. krystalizaci ve vnímání externích i interních příčin chudoby z pohledu chudých a bohatých.

Hypotéza 3B: Příčiny bohatství

Opět předpokládám, že si lidé vykládají příčiny chudoby dvěma způsoby: bohatí lidé více inklinují k tomu, že důvodem toho, že jsou v České republice bohatí lidé, je zasloužené bohatství (tj. bohatství plynoucí ze schopností, talentu a pracovitosti). Nezasloužené bohatství, tedy to, které plyne např. z dobrých známostí či ze špatného hospodářského systému, umožňující bohatým, aby nespravedlivě vydělávali, budou vyzdvihovali chudí lidé.

Očekávám, že chudí lidé v roce 2006 budou oproti roku 1991 více inklinovat k nezaslouženému bohatství a méně k zaslouženému, bohatí zase budou více vyzdvihovali to zasloužené a méně to nezasloužené.

3. Popis ISJP

Šetření v roce 1991 bylo organizováno jako mezinárodní srovnávací výzkum percepce sociálních nerovností a distributivní spravedlnosti.¹ Za bývalé Československo byli členy mezinárodního týmu Petr Matějů a Jan Hartl. Terénní šetření bylo provedeno agenturou STEM 244 tazateli mezi 26. červnem a 14. červencem roku 1991. Cílem výběru bylo přinést reprezentativní vzorek populace ve věku nad 18 let trvale žijící v Československé federativní republice. Oporou výběru byla evidence Centrálního registru obyvatelstva. Jako výběrová metoda sloužil vícestupňový stratifikovaný výběr, výběrová procedura byla směřována k jednotlivcům. Výzkum byl prováděn metodou face-to-face rozhovoru s respondentem. Návratnost šetření v roce 1991 byla 82,7% – celkem bylo dotázáno 1181 respondentů, za Českou republiku 810. Vážení nebylo provedeno (Krejčí, 1996, 2–6).

Výzkum v roce 2006 provedla agentura SC&C, cílovou skupinou tvořili opět lidé nad 18 let s trvalým bydlištěm v České republice. Odpovědělo 1482 lidí (návratnost šetření 60,3%). Použity opět face-to-face rozhovory, které byly provedeny 197 tazateli od 25. dubna do 30. června. Jako výběrová metoda sloužil znovu vícestupňový stratifikovaný výběr a výběrová procedura byla směřována k jednotlivcům. Vážení bylo provedeno (Methods of the Czech ISJP Survey 2006, 2006, 1–8).

4. Metodologie

Ústředními „aktéry“ mé sekundární analýzy dat jsou bohatí a chudí respondenti z dat ISJP 1991 a ISJP 2006. Ihned se samozřejmě nabízí otázka, jak definovat ty „chudé“ a jak ty „bohaté“.

4.1 Operacionalizace chudí – bohatí

Jak definovat chudé a bohaté respondenty? Setkáváme se pouze s měřením chudoby – navíc existuje řada jejích konceptů. Nikdy tak neměříme chudobu jako takovou, ale pouze její

---

¹ International Social project byl mezinárodním komparativním projektem, finálně podpořeným National Council for Soviet and East European Research (USA) a National Science Foundation (USA). Mezinárodní výzkumný tým vedl David Mason.

určitý koncept. Měření je tak provázeno řadou obecných i specifických metodologických problémů. Jednou z nejznámějších definicí chudoby jsou hranice definované na základě dosahovaných příjmů. I když daleko více o chudobě/bohatství nám říká nerovnost v bohatství, která vzniká akumulací příjmů všeho druhu nebo dědictvím, přeci jenom je zjišťování příjmů daleko dostupnější. Tam je kritériem chudoby například méně než 60% průměrného příjmu na hlavu. Dále se setkáváme například s měřením chudoby v kontextu spotřeby a výdajů, či s mírami založené na subjektivních výpovědích. Zde uvedu například SPL (the subjective poverty line) měřící subjektivní chudobu odpovědí na otázku (tzv. minimum income question): „Jaký je minimální příjem, který ještě dovolí Vaší rodině, za daných okolností, uspokojit její základní potřeby?“ Často se též používá sebezřazení se na škále bohatý/chudý. (Mareš, 1991, 109–122).

Mou původní myšlenkou bylo zahrnout do výzkumu i ty respondenty, kteří se chudými/bohatými cítí být subjektivně. Právě pro tuto myšlenku by bylo ideální využít sebezřazení samotných domácností, ale vzhledem k tomu, že například tato otázka, která by se využít dala: „Řekla byste, že Váš celkový příjem domácnosti je ve srovnání s Vašimi potřebami: (1) mnohem nižší,...,(5) mnohem vyšší?“- je zahrnuta v roce 1991, ale již ne v roce 2006, nebylo možné si toto splnit.

Vzhledem k povaze dat, která mám k dispozici, jsem se rozhodla pracovat s čistými příjmy domácnosti. Jedinci vytvářejí rodiny a žijí v domácnostech, očekává se tedy, že členové sdílejí společně příjmy, které se v rodině přerozdělují. Nabízela by se tak myšlenka, že bych chudé mohla odvodit dle příjmového mediánu. Podle čeho odvodit však bohaté? A hlavně: lze tak porovnávat příjmy, mezi kterými uplynulo již 15 let a příjmy jsou již tak neporovnatelné?

4.1.1 Co s tím...?

Pro mou analýzu jsem se rozhodla domácnosti rozdělit tak, jak domácnosti podle příjmu pro různé účely rozděluje například Večerník (Večerník, 1995). U obou let jsem si seřadila za sebou respondenty podle příjmu na spotřební jednotku² a ty poté rozdělila na kvintily (v roce 1991 jsem získala odpověď na příjem od 97% respondentů, v roce 2006 od 85%, přičemž jsem

---

² Čistý příjem za domácnost jsem si převedla na příjem na spotřební jednotku. Příjem na spotřební jednotku udává podíl čistého příjmu domácnosti a spotřební jednotky. Spotřební jednotka se obecně počítá takto: prvnímu dospělému se přiřadí hodnota 1, pro každou další osobu 0.7 a každému dítěti 0.5.

pracovala i s kategorizovaným příjmem). První kvintil, tedy prvních 20% respondentů seřazených podle příjmu, mi udává „chudé“ (spíše ve smyslu „nebohaté“), pátý kvintil „bohaté“ („nechudé“). Pouze prvních a posledních 20% jsem si vzala z toho důvodu, aby rozdíly mezi kategoriemi chudí/bohatí byly znatelnější a případy na „okrajích“ se mi tak nekryly.³

Ze své analýzy jsem vyřadila respondenty s vysokoškolským vzděláním, kteří mi zapadli do skupiny „chudí“. Předpokládám, že vysokoškoláci do chudých nepatří a pokud z hlediska příjmu na spotřební jednotku spadli do „chudých“, budou tam dočasně (mají po škole, založili si právě rodinu apod.). Problém je často spatřován i ve vysokém procentu důchodců mezi mnou definovanými chudými, zejména z obav, aby názory této skupiny moc neovlivňovaly výsledky analýz (v roce 1991 tvoří cca 50%, v roce 2006 30%). Navíc, chudoba důchodců se neodvozuje pouze podle jejich příjmu. Pro mou analýzu mi ale šlo hlavně o aktuální příjmy respondentů, navíc soubor z roku 1991 byl malý (810 respondentů), tj. přišla bych o velkou část dat (247 respondentů). Pro kontrolu jsem si rozdělila „chudé“ na dva soubory – na chudé důchodce a na „ostatní chudé“ a ověřovala si jejich odlišnost na mých hypotézách. Jelikož u hypotéz bylo riziko zamítnutí nulových hypotéz větší než 0,05, rozhodla jsem důchodce ponechat.

Pro mou analýzu jsem si vytvořila dichotomickou proměnnou (1 chudí, 2 bohatí). Cílem je zaznamenat, jakou změnou mnou definovaní bohatí a chudí prošli. Pro tento účel jsem si musela data z obou souborů spojit, vznikl mi tak nový datový soubor, kde jsem jednotlivé roky rozlišovala podle nové proměnné ident (1991, 2006).

3

1991: Prvních 20% dle příjmu na spotřební jednotku mi zahrnul respondenty do 1 458 Kčs. Posledních 20% byli lidé od 2 812 Kčs na spotřební jednotku. Průměr celkového příjmu na spotřební jednotku je 2 237 Kč.

2006: Prvních 20% dle příjmu na spotřební jednotku mi zahrnul respondenty do 7 272 Kč. Posledních 20% byli lidé od 14 583 Kč na spotřební jednotku. Průměr příjmu na spotřební jednotku u mé skupiny bohatých je cca 20 000 Kč, u chudých 5 500 Kč. Průměr celkového příjmu na spotřební jednotku je 11 214 Kč.

5. Zpracování

5.1 Platové rozdíly

Hypotéza 1A: Platové rozdíly

Podle očekávání měli jak chudí, tak bohatí oproti roku 1991 v odpovědi na otázku, co si myslí o platových rozdílech, tyto rozdíly pociťovat více. Jak chudí, tak bohatí opravdu častěji uvádějí, že jsou rozdíly velké či dokonce příliš velké. Růst nerovností v platu tedy pociťují obě zkoumané skupiny. Chudé domácnosti dle t-testu platové rozdíly vnímají jako větší než bohaté.

Průměry: čím je průměr nižší, tím jsou vnímané platové rozdíly větší		
Bohatí	1991	2,39
	2006	1,93
Chudí	1991	2,07
	2006	1,58

Rozdíly mezi chudými a bohatými vyjádřené riziky zamítnutí nulových hypotéz	
1991	2006
0,019	0,000

Hypotéza 1B: Spokojenost s příjmem

Jak v roce 1991, tak v roce 2006 jsou chudí samozřejmě méně spokojeni s příjmem, než bohatí. Zde jsem však očekávala, že chudí budou se svým příjmem spokojeni méně, než v roce 1991, kdežto bohatí budou se svým příjmem oproti roku 2006 spokojeni více. Při porovnání obou let, jak mezi chudými, tak mezi bohatými jsou signifikantní rozdíly. Dochází opravdu k jakési polarizaci. Zatímco bohatí opravdu jsou spokojenější se svými platy, u chudých jsem zaznamenala větší nespokojenost, než tomu bylo v roce 1991.

Průměry: čím je průměr nižší, tím jsou respondenti méně spokojeni		
Bohatí	1991	4,21
	2006	4,70
Chudí	1991	3,58
	2006	2,98

Rozdíly mezi chudými a bohatými vyjádřené riziky zamítnutí nulových hypotéz	
1991	2006
0,002	0,000

5.1.1 Shrnutí 1.

Bohatí i chudí dnes oproti roku 1991 častěji uvádějí, že platové rozdíly jsou velké. Tím jsem si ověřila, že větší platové rozdíly tu tak nejsou pouze fakticky, ale jsou jasně pociťovány oběma skupinami. Jak na začátku transformace, tak v roce 2006 však vnímají tyto platové rozdíly daleko citlivěji právě chudí, než bohatí.

S tím souvisí i odpověď na otázku, jak jsou spokojeni se svým příjmem. Bohatí oproti roku 1991 uvádějí, že jsou spokojenější, kdežto chudí jsou spokojeni méně. Opět, i když platy oproti roku 1991 jsou daleko větší, vzhledem k tomu, že platy bohatých jsou tak vysoko, a chudí vnímají ty platové rozdíly citlivěji, připadají si více podhodnoceni (nehledě na to, že roste i nabídka věcí, které se člověk může koupit – a nemá na to). Lidé vždy hodnotí svůj příjem na základě příjmu ostatních – projevila se zde zřejmě opravdu relativní deprivace chudých.

5.2 Spravedlnost v rozdělování

Hypotéza 2A: Distributivní ideologie

Faktorová analýza: Pro svou první hypotézu, která se týká postoje chudých/bohatých k rovnostářské a zásluhové ideologii, jsem částečně vycházela z výzkumu Matějů, Kluegel – ti právě na datech ISJP v předchozích letech použili dva zkonstruované faktory equity a equality. Bylo použito šest otázek, každý faktor čerpá ze tří, více viz. použité proměnné v příloze. Pro rok 1991 faktory vyčerpávají 49% variance, pro rok 2006 51%. Dále jsem postupovala jednodušším způsobem, jak z daných proměnných odhadnout sklony zkoumaných skupin k jednotlivým ideologiím. Každý respondent na dané otázky odpovídal na škále od 1 (souhlas) do 5 (nesouhlas). Proměnné, ověřující sklon k dané ideologii, jsem u každého případu sečetla a poté vydělila nejvyšším možným počtem součtu. Čím více se tento index blíží jedné, tím větší je nesouhlas s danou ideologií.

V první části první hypotézy jsem předpokládala, že v obou letech se chudí a bohatí liší ve vnímání ideologie rovnostářství a zásluhovosti. Obě dvě skupiny jsou v roce 1991 dle Wilcoxonova testu a průměru nakloněny zásluhové ideologii. Bohatí k ní však inklinují více než chudí. K rovině rovnostářství, tedy k té, která je u obou skupin až na druhém místě, se přiklánějí více chudí.

Mezi lety jsem očekávala krystalizaci postojů k těmto ideologiím. Nejdříve jsem testovala první část hypotézy - tj. chudí budou **více** pro rovnostářskou ideologii, **méně** pro zásluhovou, než tomu bylo v roce 1991. Chudí v roce 2006 podle očekávání inklinují k ideologii zásluhovosti méně, než v roce 1991. Rovnostářství podporují však také méně výrazněji, což mi dokazuje nulová signifikance t-testu a průměr proměnné equality. U bohatých domácností také došlo ve vnímání obou ideologií k posunu (sig. 0 a 0,017 – v obou případech byla zamítnuta nulová hypotéza na 5% hladině významnosti). Podle očekávání měli bohatí být více pro zásluhovou a méně pro rovnostářskou ideologii. Bohaté domácnosti sice oproti roku 1991 více nesouhlasí s rovnostářstvím, avšak k ideologii zásluhovosti se staví také méně pozitivně. Jak bohatí, tak chudí jsou podle Wilcoxonova testu a průměru i v roce 2006 nakloněni více zásluhové ideologii, avšak v porovnání s rokem 1991 méně výrazněji.

Průměry indexů (čím nižší index, tím více souhlasí s danou ideologií)			
		EQUITY	EQUALITY
Bohatí	1991	0,29	0,71
	2006	0,32	0,79
Chudí	1991	0,31	0,61
	2006	0,35	0,68

Výsledky analýzy změn ve vnímání uvedených ideologií mezi lety 1991 a 2006 vyjádřené riziky zamítnutí nulových hypotéz		
	Chudí	Bohatí
	<i>1991 x 2006</i>	<i>1991 x 2006</i>
EQUITY	0,009	0,017
EQUALITY	0,000	0,000

Rozdíly mezi skupinami ve vnímání uvedených ideologií v jednotlivých letech vyjádřené riziky zamítnutí nulových hypotéz		
	1991	2006
Equity	0,048	0,015
Equality	0,000	0,000

Wilcoxon		
	1991	2006
Chudí	0,000	0,000
Bohatí	0,000	0,000

Hypotéza 2B: Faktory důležité pro úspěch

Faktorovou analýzou jsem dospěla k závěru, že pro oba dva roky, faktory, důležité pro úspěch, lidé vnímají jako dva odlišné soubory faktorů takto: vnitřní faktory, důležité pro úspěch = schopnosti a talent, tvrdá práce a výkon, vnější faktory = sociální původ, známosti a styky, pohlaví, příslušnost k určité národnostní či etnické skupině. Pro rok 1991 faktory vyčerpávají 58% variance, pro rok 2006 62%. Opět jsem si z daných proměnných vytvořila index.

U této hypotézy jsem předpokládala, že chudí lidé oproti bohatým budou úspěch v dnešní společnosti připisovat více vnějším faktorům (původ, známosti a styky, příslušnost k určité etnické či národnostní skupině) a méně než bohatí připisovat úspěch vnitřním faktorům, jako jsou schopnosti a tvrdá práce – tato tendence se bude prohlubovat. V roce 1991 jak chudí, tak bohatí považovali pro úspěch v dnešní společnosti za důležitější vnitřní faktor, plynoucí ze zásluh. Navíc by se dalo říci, že chudí i bohatí měli téměř totožný názor, co se týče důležitosti jednotlivých faktorů (sig. 0,08 a 0,20 - přijala jsem nulovou hypotézu na 5% hladině významnosti).

V roce 2006 však také obě skupiny považují za důležitější vnitřní faktory. Podle chudých v roce 2006 jsou však vnější faktory pro úspěch důležitější a vnitřní méně důležité, než si mysleli v roce 1991. U bohatých dochází k úplně stejnému posunu. Ti také dávají vnějším faktorům větší důležitost a vnitřním menší, než uváděli v roce 1991. Důležitost vnějším faktorům přikládají ale podstatně menší, než skupina chudých.

Průměry indexů (čím nižší index, tím více souhlasí s daným faktorem)			
		Vnitřní	Vnější
Bohatí	1991	0,36	0,72
	2006	0,41	0,62
Chudí	1991	0,39	0,70
	2006	0,43	0,58

Výsledky analýzy změn ve vnímání uvedených faktorů mezi lety 1991 a 2006 vyjádřené riziky zamítnutí nulových hypotéz		
	Chudí	Bohatí
	<i>1991 x 2006</i>	<i>1991 x 2006</i>
Vnitřní	0,019	0,000
Vnější	0,000	0,000

Rozdíly mezi skupinami ve vnímání uvedených faktorů v jednotlivých letech vyjádřené riziky zamítnutí nulových hypotéz		
	1991	2006
Vnitřní	0,083	0,388
Vnější	0,207	0,009

Wilcoxon		
	1991	2006
Chudí	0,000	0,000
Bohatí	0,000	0,000

5.2.1 Shrnutí 2.

Teorie o dominantní ideologii se nepotvrdila, jelikož chudí i v roce 2006 k ideologii zásluhovosti inklinují méně, než bohatí. Podle mého očekávání se chudí měli více odklánět od zásluhové ideologie a výrazněji inklinovat ke „své“, rovnostářské ideologii, což se nestalo. To je podle mého názoru možné vysvětlit tím, že v roce 2006 se přeci jenom lidé naučili více se starat sami o sebe a nespolehat pouze na pomoc státu. Posun směrem od zásluhovosti by se dal vysvětlit vzrůstajícími nerovnostmi a tím pádem i odmítavějším postojem chudých vůči němu. Bohatí se sice odklánějí od rovnostářské ideologie, avšak také od ideologie zásluhovosti. Bohužel však neexistuje žádná teorie, která by mi tuto „dekrystalizaci“ potvrzovala, tedy zda opravdu k tomuto jevu dochází ve všech oblastech.

Stejně jako v roce 1991, i v roce 2006 bohatí a chudí stále věří, že mezi faktory důležité pro úspěch více patří pracovitost a schopnosti jedince než jiné faktory. Nikdo dnes nemůže zapřít, že ten, kdo tvrdě pracuje a je schopný, si své místo na slunci vydobýt může. Chudí však oproti roku 1991 tyto faktory udávali méně, zatímco vnější faktory udávali o něco častěji. Bohatí posunuli svůj názor úplně stejným směrem. To může být způsobeno tím, že i bohatí více přiznávají, že bohatství se dá nabýt také nečestně, zvláště v době, kdy je slovo korupce na denním pořádku. Stejně jako chudí se odklonili od „zásluhových faktorů“, přesto, že ho mají stále, tak jako chudí, na prvním místě.

5.3 Příčiny chudoby a bohatství

Hypotéza 3A: Příčiny chudoby

Faktorová analýza: Vyšlo mi, že lidé vnímají chudobu ve třech dimenzích: externí příčiny chudoby (diskriminace, nestejně příležitosti, špatný hospodářský systém), interní příčiny chudoby (špatná morálka a opilství, nedostatečná snaha samotných chudých) a osudové příčiny chudoby (smůla, nedostatek talentu).⁴ To však není v souladu s předpokladem o bidimenzionalitě faktorů. V roce 1991 mi tyto tři faktory vyčerpávají 59% variance, v roce 2006 60%. Z proměnných spadajících do jednotlivých faktorů jsem si opět udělala index. Předpokládám, že „osudové“ vysvětlení příčin chudoby nebude hrát velkou roli, tj. respondenti ho budou uvádět až na posledním místě.

Tato hypotéza ověřuje, zda došlo k posunu v subjektivním vnímání chudoby ze strany chudých a bohatých. V roce 1991 byli jak chudí, tak bohatí přesvědčeni, že za chudobu může nedostatečná snaha a špatná morálka. Navíc rozdíly mezi skupinami nebyly signifikantní, tj. tyto příčiny vnímaly téměř stejně. Externím příčinám bohatí přikládali stejnou váhu jako osudovým příčinám.

Dvouvýběrový t-test, porovnávající chudé roku 1991 a 2006 ukázal, že v roce 2006 chudí **více inklinují** k vysvětlení příčin chudoby **vnějšími podmínkami**, zatímco **méně inklinují** k vysvětlení chudoby jakožto vinu **vnitřních podmínek** (opilství, nedostatečná snaha). U bohatých v roce 2006 k posunu nedošlo, vnější i vnitřní příčiny chudoby vnímají přibližně stejně (sig. 0,19 a 0,47 – přijala jsem nulovou hypotézu na 5% hladině významnosti). V roce 2006 se názory mezi zkoumanou populací oddělily. Dle Wilcoxonova testu chudí v roce 2006 za příčinou chudoby vidí systém, nestejně příležitosti a předsudky, tj. vnější podmínky, kdežto bohatí subjektivně vnímají příčinu chudoby jako důsledek individuálního selhání jedince.

Osudovou příčinu vnímají chudí i bohatí v obou letech stejně, tj. v názoru na ni mezi nimi není rozdíl. Jak chudí, tak bohatí v roce 2006 osud, tj. smůlu a nedostatečné schopnosti vnímají jako častější příčinu chudoby, než tomu bylo v roce 1991. Je ale vždy uváděna na posledním místě.

---

⁴ Ke stejnému rozdělení dospěl i Martin Kreidl, který analyzoval data z ISJP 1991, 1995 (Kreidl, 2000).

Průměry indexů (čím nižší index, tím více souhlasí s danou příčinou)				
		Externí	Interní	Osud
Bohatí	1991	0,61	0,50	0,63
	2006	0,59	0,51	0,59
Chudí	1991	0,58	0,50	0,62
	2006	0,53	0,55	0,58

Výsledky analýzy změn ve vnímání uvedených příčin mezi lety 1991 a 2006 vyjádřené riziky zamítnutí nulových hypotéz		
	Chudí	Bohatí
	<i>1991 x 2006</i>	<i>1991 x 2006</i>
Externí	0,038	0,192
Interní	0,004	0,470
Osud	0,037	0,021

Rozdíly mezi skupinami ve vnímání uvedených příčin v jednotlivých letech vyjádřené riziky zamítnutí nulových hypotéz		
	1991	2006
Externí příčiny	0,109	0,000
Interní příčiny	0,829	0,001
Osud	0,620	0,387

Friedmannův test		
	1991	2006
Chudí	0,000	0,000
Bohatí	0,000	0,000

Wilcoxon test				
		Externí x interní	Externí x osud	Interní x osud
Bohatí	1991	0,000	0,522	0,000
	2006	0,000	0,643	0,000
Chudí	1991	0,002	0,039	0,000
	2006	0,010	0,000	0,076

Hypotéza 3B: Příčiny bohatství

Faktorová analýza: U příčin bohatství jsem došla k dvoufaktorovému řešení jejích příčin. První faktor "zasloužené bohatství" = schopnosti, pracovitost, druhý faktor "nezasloužené bohatství" = nepoctivost, špatný systém, známosti a styky, lepší podmínky při vstupu do života. S tímto mým rozdělením koresponduje rozdělení příčin bohatství Martina Kreidla na individuální a systémové. Do systémového mu také „spadla“ nepoctivost, kam podle něj na první pohled nepatří, ale zařazení do individuálních příčin podle něj také nenabízí žádné statisticky přijatelné řešení (Kreidl, 2000, 23).⁵ Pro rok 1991 faktory vyčerpávají 54% variance, pro rok 2006 58%. Z proměnných spadajících do jednotlivých faktorů jsem si opět udělala index, viz výše.

Tato hypotéza ověřuje, zda došlo k posunu v subjektivním vnímání bohatství ze strany chudých a bohatých. V roce 1991 obě dvě zkoumané skupiny měly za to, že „boháči“ přichází ke svým penězům častěji nezaslouženě, skrze známosti, lepší podmínky při vstupu do života či díky nespravedlivému hospodářskému systému. Rozdíly mezi skupinami nebyly podle t-testu signifikantní, tyto příčiny tak vnímaly téměř stejně.

Co se týče změn, kterými mnou zkoumaná populace prošla, došla jsem k následujícímu zjištění: změnilo se pouze vnímání bohatých. K **nezaslouženému** bohatství **inklinují méně** než v roce 1991, k **zaslouženému** bohatství **více** než v roce 1991. Chudí vnímají příčiny bohatství dle dvouvýběrového t-testu stejně. Dle Wilcoxonova testu a průměrů chudí za bohatstvím vidí stále systém, známosti a lepší podmínky při vstupu do života, avšak bohatí vnímají bohatství prvotně jako zasloužené.

Průměry indexů (čím nižší index, tím více souhlasí s danou příčinou)			
		Zasloužené	Nezasloužené
Bohatí	1991	0,54	0,45
	2006	0,47	0,49
Chudí	1991	0,53	0,44
	2006	0,50	0,41

⁵ Martin Kreidl (Kreidl, 2000) sice posléze na datech ISJP 1991, 1995 dospěl k tomu, že pro příčiny bohatství je nejlepší třífaktorové řešení, to mi však nekorespondovalo s rokem 2006.

Výsledky analýzy změn ve vnímání uvedených příčin mezi lety 1991 a 2006 vyjádřené riziky zamítnutí nulových hypotéz		
	Chudí	Bohatí
	<i>1991 x 2006</i>	<i>1991 x 2006</i>
Zasloužené	0,099	0,000
Nezasloužené	0,151	0,021

Rozdíly mezi skupinami ve vnímání uvedených příčin v jednotlivých letech vyjádřené riziky zamítnutí nulových hypotéz		
	1991	2006
Zasloužené	0,694	0,005
Nezasloužené	0,244	0,000

Wilcoxon		
	<i>1991</i>	<i>2006</i>
Chudí	0,000	0,000
Bohatí	0,000	0,018

5.3.1 Shrnutí 3.

U chudých došlo za 15 let k prohlubování přesvědčení, že za chudobu mohou více vnější podmínky jako je špatný systém, a méně vnitřní, jako je nedostatečná snaha. U bohatých se názor pouze posunul směrem k tomu, že za bohatství může *méně to nezasloužené*.

Dalo by se říci, že v roce 2006 se v Česku vyvinuly dva odlišné pohledy na bohatství a chudobu. Ti „zdola“, tedy ti chudí a neúspěšní, připisují chudobu na účet vnějším příčinám, jako je špatný hospodářský systém, diskriminace, méně příležitostí. Ti „shora“, tedy ti bohatí a úspěšní, říkají, že za chudobou je špatná morálka samotných chudých a jejich nedostatečná snaha. Bohatství si chudí odůvodňují špatným hospodářským systémem, lepšími podmínkami při vstupu do života, nepoctivostí a dobrými známostmi a styky bohatých. Bohatí svoji pozici vidí jako zaslouženou, tj. bohatství plyne z pracovitosti a ze schopností či talentu.

To vše nekoresponduje s teorií o dominantní ideologii působící ve prospěch legitimacy nerovností. Jak bohatí, tak chudí vnímají příčiny chudoby a příčiny bohatství dle potvrzení svých hypotéz velmi odlišně. Individuální příčiny v roce 2006 vyzdvihují bohatí.

6. Závěr

Ve své práci jsem se zabývala tím, k jakému posunu ve vnímání sociální spravedlnosti a nerovností došlo mezi bohatými a chudými od roku 1991. Vycházela jsem z toho, že od roku 1991 se velmi zvýšily příjmové nerovnosti a tím i relativní deprivace chudých. To bylo předmětem testování mých prvních dvou hypotéz. Potvrdilo se mi, že chudí, stejně tak jako bohatí oproti roku 1991 opravdu hodnotí příjmové rozdíly častěji jako velké. Chudí však oproti bohatým vnímali příjmové rozdíly daleko citlivěji, tj. udávali častěji, že jsou velké. To samé mi vyšlo u hypotézy, zabývající se spokojeností s platy. Chudí jsou oproti roku 1991 v roce 2006 spokojeni méně, zatímco bohatí více. To by mohlo svědčit o relativní deprivaci samotných chudých.

Má hlavní hypotéza vycházela z výzkumu Matějů, který zkoumal teorii o dominantní/konkurenční ideologii na datech ISJP 1991/1995. V českých datech lze podle něj rozlišit dvě ideologie – rovnostářskou a meritokratickou. V západních zemích většinou nelze u meritokratické ideologie nalézt konkrétní zastánce – zastávají ji nejen ti, pro které je výhodná, ale také ostatní, tj. je v pozici dominantní ideologie, zatímco rovnostářská ideologie je v pozici konkurenční ideologie – jejími zastánci jsou zejména lidé z nižších pozic stratifikačního systému. Ve své práci jsem dospěla k závěru, že ani v roce 2006 není v České republice meritokratická ideologie striktně ideologií dominantní, jelikož v její podpoře lze nalézt signifikantní rozdíly mezi mnou zkoumanými skupinami. Bohatí k ní oproti chudým inklinují více. Avšak nejen bohatí, ale i chudí, inklinují k meritokratické ideologii více, než k ideologii rovnostářské. Od roku 1991 u obou skupin došlo sice k odklonu od této ideologie, ale zároveň se odklonily i od ideologie rovnostářské – lidé se nejspíš naučili nespolehat pouze na pomoc státu. Odklon obou skupin od meritokratické mohl být způsoben jakýmsi útlumem porevolučního nadšení. Meritokratická ideologie v roce 2006 není tedy striktně dominantní, ale dalo by se říci, že má tendenci se jí stát.

Dalo by se říct, že s meritokratickou ideologií, primární pro obě zkoumané skupiny, souvisí i to, jaké faktory jsou podle chudých a bohatých důležité pro úspěch v dnešní společnosti. Jak bohatí, tak chudí pro oba dva roky považují za důležitější vnitřní faktory, tedy ty, plynoucí ze schopností a tvrdé práce. Nikdo nemůže zpochybnit, že schopnostmi a tvrdou prací lze dosáhnout úspěchu. V roce 2006 jsem však oproti roku 1991 zaznamenala odklon od těchto

„zásluhových“ faktorů a naopak příklon k těm vnějším, jako jsou původ, známosti a styky či příslušnost k určité etnické či národnostní skupině.

Co se týče legitimacy nerovností, u chudých došlo po 15 letech k prohlubování přesvědčení, že za chudobu mohou více vnější podmínky, jako je špatný systém, diskriminace, nestejně příležitosti, a méně vnitřní, jako nedostatečná snaha a špatná morálka samotných chudých. Dalo by se říci, že v roce 2006 se narozdíl od roku 1991 vyvinuly dva odlišné pohledy na příčiny chudoby a bohatství. Ti chudí, tedy ti méně úspěšní, považují nerovnosti za nelegitimní. Chudobu vnímají jako důsledek vnějších podmínek. Stejně tak bohatství – od roku 1991 mají stále za to, že za něj může opět systém, nepoctivost, známosti a styky... Bohatí naopak: jako v roce 1991 stále vnímají bohatství spíše jako zasloužené, což se v roce 2006 zesílilo, zatímco chudobu dávají na vrub samotným chudým.

Podle mého názoru by bylo dobré, kdyby se případný další výzkum za pár let zaměřil nejen na to, zda se ve společnosti ustálila meritokratická ideologie jakožto ideologie dominantní, ale bylo by zajímavé zjistit, zda chudí stále berou nerovnosti za nelegitimní. Pro stabilitu státu je jistě důležité, co si o legitimitě nerovností její občané myslí.

7. Použitá literatura

- FLEISCHACKER, Samuel. *A short history of distributive justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2004.
- HAYEK, Friedrich August von. *Právo, zákonodárství a svoboda: nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomii*. Praha: Academia, 1991.
- KLUEGEL, J., MATĚJŮ, P. Egalitarian vs. Inegalitarian Principles of Distributive Justice. In KLUEGEL, J.R., MASON, S.D., WEGENER, B. *Social Justice and Political Change – Public Opinion in Capitalist and Post-Comunist States*. New York: Aldine de Gruyter, 1995, s. 209–238.
- KLUEGEL, J., CSEPELI, G., KOLOSI, T., ÖRKÉNY, A., NEMÉNYI, M. P. Accounting for the Rich and the Poor. Existential Justice in Comparative Perspective. In KLUEGEL, J.R., MASON, S.D., WEGENER, B. *Social Justice and Political Change – Public Opinion in Capitalist and Post-Comunist States*. New York: Aldine de Gruyter, 1995, s. 179-207.
- KOLLER, J. Pojetí společnosti a sociální spravedlnost. In VELEK, J., BAKEŠOVÁ, A. *Spor o spravedlnost*. Praha: Filosofia, 1997. s. 83–107.
- KREIDL, Martin. *What makes inequalities legitimate?: an international comparison*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2000.
- KREJČÍ, J. *Dokumentace ke spojenému datovému souboru Sociální spravedlnost 1991 a 1995 Česká republika*. Praha: Sociologický ústav AVČR, 1996.
- MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.
- MASON, S.D., KLUEGEL, J.R. *Marketing Democracy – Changing Opinion About Inequality and Politics in East Central Europe*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2000.
- MATĚJŮ, Petr, VLACHOVÁ, Klára. Od rovnostářství k zásluhovosti? *Sociologický časopis*, 1995, XXXI, 2. – http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/337_215MATVL.pdf
- MATĚJŮ, Petr. *Beliefs about distributive justice and social change: Czech republic 1991–1995*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1997.
- MATĚJŮ, Petr. Krystalizace norem distributivní spravedlnosti In Matějů, P., Vlachová, J. *Nerovnost, spravedlnost, politika: Česká republika 1991–1998*. Praha: Slon, 2000.
- Methods of the Czech ISJP Survey 2006 (Czech republic)*. Praha: SC&C, 2006, 8 s. Interní materiál.

- MORAWSKI, Witold. *Ekonomická sociologie: problémy, teorie, empirie*. Z pol. orig. přel. Jiří Ogrocký. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 237–249.
- NOZICK, Robert. *Anarchy, state, and utopia*. Oxford: Blackwell, 1991.
- RAWLS, John. *O slobode a spravodlivosti: liberalizmus dnes*. Bratislava: Archa, 1993, s. 74–111.
- RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995.
- ŘEHÁK, Jan. *Analýza kategorizovaných dat v sociologii*. Praha: Academia, 1986.
- ŘEHÁKOVÁ, Blanka. *Vnímané a spravedlivé nerovnosti: vývoj v devadesátých letech a další souvislosti*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1999.
- ŘEHÁKOVÁ, Blanka. *Změny v toleranci k příjmovým nerovnostem*. In *Nerovnost, spravedlnost, politika: Česká republika 1991-1998*. Praha: Slon, 2000.
- ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Sociální stratifikace: problém, vybrané teorie, výzkum*. Praha: Karolinum, 2000.
- ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky*. Spoluprac. Alena Miltová. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005.
- VEČERNÍK, Jiří. *Household incomes and social policies: the Czech Republic in the period 1989-1995*. Praha: Foundation START, 1995.

http://www.scac.cz/EVS/web_a/socialni_spravedlnost/socialni_spravedlnost.htm#pojem

<http://www.butler.edu/isjp/> <http://www.butler.edu/isjp/>

<http://archiv.soc.cas.cz/data/0044/0044info.htm>

http://www.stratif.cz/attachments/doc123/dt_91.pdf

8. Přílohy

Seznam příloh:

1. Použité proměnné	33
2. Transformované proměnné – faktorové analýzy.....	36
3. Projekt bakalářské práce.....	42

1. Použité proměnné

Spokojenost s příjmem

Jak jste spokojen(a) se svým příjmem? *Škála 1 (zcela spokojen)–7 (zcela nespokojen).*

Platové rozdíly

Co si myslíte o platových rozdílech, které jsou v současnosti v České republice? Jsou tyto rozdíly příliš velké, spíše velké, přiměřené, spíše malé, příliš malé?

Škála 1 (příliš velké)–5 (příliš malé).

Ideologie distributivní spravedlnosti

EQUITY:

(míra souhlasu s danou otázkou na škále 1 (zcela souhlasím) až 5 (zcela nesouhlasím))

- Lidé mají právo si ponechat to, co si vydělají, i když to znamená, že někteří budou bohatší než jiní.
- Lidé, kteří tvrdě pracují, si zaslouží vydělávat více než ti ostatní.
- Lidé mají právo předat svůj majetek vlastním dětem.

EQUALITY:

- velikost rodiny, o kterou se pracovník stará – odpověď na otázku Řekněte mi prosím, jaký vliv na výši platu by měl mít každý z faktorů uvedených na kartě? *(škála 1 (rozhodující vliv) až 4 (žádný vliv))*

(míra souhlasu s danou otázkou na škále 1 (zcela souhlasím) až 5 (zcela nesouhlasím)):

- Nejspravedlivější způsob rozdělování majetku a příjmu je dát všem stejně.
- Je velmi důležité, aby lidé dostali, co potřebují, i když to znamená odebírat peníze těm, kteří vydělávají více, než potřebují.

Faktory, důležité pro úspěch

Nyní uvedu několik faktorů, které mohou být považovány za důležité pro dosažení vysokého sociálního postavení. Řekněte mi, prosím, jak důležitý je každý z nich pro úspěch v naší dnešní společnosti.

- Sociální původ
- Schopnosti a talent
- Tvrdá práce a výkon
- Mít správné známosti a styky
- To, že je někdo muž či žena
- Příslušnost k určité národnostní či etnické skupině

Příčiny chudoby

Jak často se podle Vás dnes v České republice objevují následující příčiny chudoby? Zajímá nás, zda se tyto důvody objevují velmi často, často, občas, zřídka nebo nikdy.

- nedostatek schopností a talentu
- prostě smůla, nedostatek štěstí
- špatná morálka a opilství
- nedostatečná snaha samotných chudých
- předsudky a diskriminace vůči některým skupinám v ČR
- nedostatek stejných příležitostí
- špatný hospodářský systém

Příčiny bohatství

Jak často se podle Vás dnes v České republice objevují následující příčiny bohatství některých lidí? Zajímá nás, zda se tyto důvody objevují velmi často, často, občas, zřídka, nebo nikdy.

- schopnost či talent
- nepoctivost
- pracovitost
- dobré známosti a styky
- lepší podmínky při vstupu do života
- hospodářský systém, umožňující bohatým, aby nespravedlivě vydělávali

Proměnné, použité ke konstrukci proměnné bohatí/chudí

Řekněte mi, jaký celkový čistý příjem máte Vy a Vaše rodina v průměru za měsíc. Myslíme tím příjmy a důchody všech osob ve Vaší domácnosti po odečtení daní a dále všechny sociální dávky a doplňkové příjmy.

Mohl(a) byste mi říci, která z příjmových kategorií na kartě P je nejbližší k průměrnému měsíčnímu příjmu Vaší domácnosti?

Kolik lidí celkově, tj. včetně Vás a Vašich dětí, žije ve Vaší domácnosti?

Další členové domácnosti: věk (*u roku 1991 uveden rok narození*)

1 člen domácnosti

2 člen domácnosti

3 člen domácnosti

4 člen domácnosti

5 člen domácnosti

6 člen domácnosti

Počet členů, kteří nejsou zmíněni výše: ...

Jakého nejvyššího vzdělání jste dosáhl(a)?

vysoká škola bakalářský stupeň

vysoká škola magisterské, inženýrské

postgraduální studium

Nyní bychom chtěli vědět, zda jste zaměstnán (a) a jaký je Váš pracovní úvazek.

pracující důchodce

nepracující důchodce

2. Transformované proměnné – faktorové analýzy

Proměnná „vnější faktor“, „vnitřní faktor“ – úspěch v dnešní společnosti

1991

Total Variance Explained^d

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1,966	32,768	32,768	1,966	32,768	32,768	1,839	30,644	30,644
2	1,308	21,802	54,570	1,308	21,802	54,570	1,436	23,926	54,570
3	,811	13,512	68,082						
4	,766	12,764	80,847						
5	,598	9,972	90,818						
6	,551	9,182	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. Only cases for which IDENTITY = 1991 are used in the analysis phase.

Rotated Component Matrix^{a,b}

	Component	
	1	2
schopnost		,826
prace		,827
puvod	,541	
znamosti	,643	
pohlavi	,753	
narod. sk	,746	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

b. Only cases for which IDENTITY = 1991 are used in the analysis phase.

2006

Total Variance Explained^d

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,023	33,716	33,716	2,023	33,716	33,716	2,014	33,573	33,573
2	1,533	25,543	59,259	1,533	25,543	59,259	1,541	25,687	59,259
3	,829	13,821	73,081						
4	,735	12,248	85,328						
5	,450	7,497	92,825						
6	,430	7,175	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. Only cases for which IDENTITY = 2006 are used in the analysis phase.

Rotated Component Matrix^{a,b}

	Component	
	1	2
schopnost		,879
prace		,875
puvod	,618	
znamosti	,625	
pohlavi	,784	
narod. sk	,786	

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

b. Only cases for which IDENTITY = 2006 are used in the analysis phase.

Proměnná EQUALITY EQUITY

1991

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1,586	26,437	26,437	1,586	26,437	26,437	1,524	25,398	25,398
2	1,386	23,104	49,542	1,386	23,104	49,542	1,449	24,144	49,542
3	,859	14,321	63,863						
4	,784	13,075	76,937						
5	,720	11,998	88,935						
6	,664	11,065	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix^a

	Component	
	1	2
velikost rodiny (mela by mit vliv)	.711	
vsem stejny majetek	.690	
pravo na cely vydelek		.694
tvrda prace=>vice penez	.371	.659
mezigeneracni transfer majetku		.698
vsem co potrebuji=>redistribuce	.569	

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

Total Variance Explained^a

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.125	35.415	35.415	2.125	35.415	35.415	1.939	32.318	32.318
2	1.356	22.607	58.022	1.356	22.607	58.022	1.542	25.704	58.022
3	.796	13.271	71.293						
4	.722	12.038	83.331						
5	.539	8.982	92.314						
6	.461	7.686	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. Only cases for which identity = 2006 are used in the analysis phase.

Rotated Component Matrix^{a,b}

	Component	
	1	2
měl by mít vliv - velikost rodiny pracovníka		.613
Nejspravedlivější způsob rozdělování majetku a příjmu je dát všem stejně.		.689
Lidé mají právo si ponechat to, co si vydělají, i když budou bohatší než jiní.	.676	-.375
Lidé, kteří tvrdě pracují, si zaslouží vydělávat více než ti ostatní.	.813	
Lidé mají právo předat vlastní majetek svým dětem.	.837	
Je důležité, aby lidé dostali, co potřebují, i když to znamená odebrat těm, kteří vydělávají více.		.737

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

b. Only cases for which identity = 2006 are used in the analysis phase.

Příčiny chudoby – externí, interní a osudové příčiny chudoby

1991

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1.727	24.665	24.665	1.727	24.665	24.665	1.577	22.525	22.525
2	1.393	19.906	44.571	1.393	19.906	44.571	1.377	19.664	42.189
3	1.032	14.749	59.319	1.032	14.749	59.319	1.199	17.130	59.319
4	.801	11.439	70.759						
5	.740	10.575	81.333						
6	.668	9.546	90.880						
7	.638	9.120	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. Only cases for which identy = 1991 are used in the analysis phase.

Rotated Component Matrix^{a,b}

	Component		
	1	2	3
nedostatek schopnosti			.863
smula	.315		.634
spatna moralka		.780	
nedostatecna snaha		.749	
diskriminace	.577	.431	
nestejne prilezitosti	.737		
system	.750		

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 4 iterations.

b. Only cases for which identy = 1991 are used in the analysis phase.

2006

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1.779	25.417	25.417	1.779	25.417	25.417	1.576	22.520	22.520
2	1.398	19.973	45.390	1.398	19.973	45.390	1.397	19.951	42.472
3	1.047	14.957	60.347	1.047	14.957	60.347	1.251	17.876	60.347
4	.835	11.928	72.275						
5	.738	10.544	82.820						
6	.658	9.398	92.217						
7	.545	7.783	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. Only cases for which identy = 2006 are used in the analysis phase.

Rotated Component Matrix^{a,b}

	Component		
	1	2	3
nedostatek schopnosti			.848
smula	.305		.691
spatna moralka		.760	
nedostatecna snaha		.802	
diskriminace	.513	.373	
nestejne prilezitosti	.757		
system	.796		

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 5 iterations.

b. Only cases for which identy = 2006 are used in the analysis phase.

Příčiny bohatství – zasloužené a nezasloužené bohatství

1991

Total Variance Explained^d

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1,877	31,287	31,287	1,877	31,287	31,287	1,672	27,869	27,869
2	1,382	23,036	54,323	1,382	23,036	54,323	1,587	26,454	54,323
3	,810	13,507	67,830						
4	,732	12,208	80,038						
5	,614	10,232	90,270						
6	,584	9,730	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. Only cases for which IDENTITY = 1991 are used in the analysis phase.

Rotated Component Matrix^{a,b}

	Component	
	1	2
schopnost	.666	
nepoctivost	-.435	.572
pracovitost	.799	
znamosti		.663
lepsi podminky	.475	.570
system	-.312	.719

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

b. Only cases for which identy = 1991 are used in the analysis phase.

Total Variance Explained^a

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,126	35,437	35,437	2,126	35,437	35,437	2,122	35,373	35,373
2	1,411	23,515	58,953	1,411	23,515	58,953	1,415	23,580	58,953
3	,757	12,618	71,571						
4	,611	10,179	81,750						
5	,586	9,773	91,524						
6	,509	8,476	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. Only cases for which IDENTITY = 2006 are used in the analysis phase.

Rotated Component Matrix^{a,b}

	Component	
	1	2
schopnost		,772
nepoctivost	,728	
pracovitost		,819
znamosti	,761	
lepsi podminky	,675	
system	,743	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

b. Only cases for which IDENTITY = 2006 are used in the analysis phase.

Projekt bakalářské práce

Předpokládaný název práce:

Percepce distributivní spravedlnosti – bohatí vs. chudí

Námět práce zahrnující formulaci a vstupní diskuzi poznávacího problému:

Spravedlnost je poměrně nejasný pojem - spory, zda-li je spravedlivá rovnost či nerovnost, se vedou od nepaměti. Vnímání distributivní spravedlnosti tak vždy záviselo na mnoha okolnostech. Ve své bakalářské práci se budu zabývat tím, k jaké změně ve vnímání distributivní spravedlnosti v České republice došlo mezi bohatými a chudými mezi lety 1991, tj. dva roky po sametové revoluci, a rokem 2006, kdy se naše společnost přiblížila Západu. Bude tedy rok 2006 jiný, změnily se od té doby postoje zkoumaných skupin lidí?

To, co jedinec považuje v distribuci žádoucích statků za spravedlivé či nespravedlivé, závisí především na jeho náklonnosti k určité ideologii distributivní spravedlnosti. Moje hlavní hypotéza se tak bude zabývat zařazením zkoumané populace k následujícím ideologiím: podle jedné teorie (Kluegel, Matějů 1995; 215) můžeme říci, že se vnímání distributivní spravedlnosti odehrává ve dvou rovinách: v rovině zásluhovosti (the equity principle) a rovnosti (the equality principle), přičemž první bývá v dominantní pozici a druhá v pozici opoziční. V západních společnostech dominantní ideologie nemá své specifické nositele, zatímco opoziční ideologie sociálně specifické nositele má. Obecně lze říci, lidé na „společenském dně“ kladou důraz na zabránění velkým příjmovým nerovnostem, zatímco lidé, kteří zaujímají vyšší pozici ve stratifikačním systému, preferují spíše princip zásluhovosti. Po roce 1989, kdy se po dominantní rovnostářské ideologii socialismu do role vládnoucí ideologie postupně prosazuje zásluhová ideologie, tyto roviny však nevykrytalizovaly. Předpokládám tedy, že i postoj chudých a bohatých lidí k výše uvedeným ideologiím bude daleko zřetelnější v roce 2006. Změnou postojů chudých/bohatých se samozřejmě budu zabývat nejen v rovině zásluhovosti a rovnosti, ale budu zjišťovat i další aspekty a změny

jejich pohledu na distributivní spravedlnost a nerovnosti, jako jsou změny ve zdůvodňování chudoby a bohatství z pohledu samotných bohatých a chudých a změny v názorech na příjmové rozdíly.

Předpokládané metody zpracování a předběžná struktura práce:

Metodou zpracování je sekundární analýza dat z výzkumů sociální spravedlnosti. Má práce vycházela z šetření sociální spravedlnosti ISJP (**I**nternational **S**ocial **J**ustice **P**roject) z roku 1991 a z „čerstvého“ šetření ISJP z roku 2006. Struktura práce by vypadala asi takto:

Vymezení tématu - základní pojmy a teorie

Popis výzkumu sociální spravedlnosti ISJP

Hypotézy

Sekundární analýza dat ISJP z roku 1991 a 2006

Zjištěné závěry

Orientační seznam literatury:

KLUEGEL, J., MATĚJŮ, P. Egalitarian vs. Inegalitarian Principles of Distributive Justice. In KLUEGEL, J.R., MASON, S.D., WEGENER, B. *Social Justice and Political Change - Public Opinion in Capitalist and Post-Comunist States*. New York: Aldine de Gruyter, 1995.

KREIDL, M. *What makes inequalities legitimate? An international comparison*. Praha: AVČR: Sociologický ústav, 2000.

KREIDL, M. *Percepce příčin chudoby a bohatství*. Praha: AVČR, Sociologický ústav, 1997

MASON, S.D. , KLUEGEL, J.R. *Marketing Democracy - Changing Opinion About Inequality and Politics in East Central Europe*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2000.

MATĚJŮ, P.; VLACHOVÁ, K. *Nerovnost, spravedlnost, politika: Česká republika 1991-1998*. Praha: Slon, 2000.

MATĚJŮ, PETR. *Představy o distributivní spravedlnosti v transformující se společnosti. Vývoj představ o distributivní spravedlnosti v České republice v letech 1991-1995*

v mezinárodní komparativní perspektivě. Pracovní texty projektu Sociální trendy, WP-ST 5/1997.

ŘEHÁKOVÁ, B. *Vývoj představ o spravedlivém příjmu*. Praha: AVČR, Sociologický ústav, 1997.

SPOUSTA, J. „Sociální a distributivní spravedlnost“:

http://www.scac.cz/EVS/web_a/socialni_spravedlnost/socialni_spravedlnost.htm#pojmem

<http://www.butler.edu/isjp/>" <http://www.butler.edu/isjp/>

<http://archiv.soc.cas.cz/data/0044/0044info.htm>

<http://archiv.soc.cas.cz/data/0045/0045info.htm>

<http://archiv.soc.cas.cz/data/0046/0046info.htm>

http://www.stratif.cz/attachments/doc123/dt_91.pdf

Jméno konzultanta:

Doc. PhDr. Hynek Jeřábek, CSc.

V Praze, dne

Podpis konzultanta: .....